

РОЗДІЛ **3**

**ПРОФЕСІЙНО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ
ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ЦИКЛУ
ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ
ПІДГОТОВКИ
У СУЧАСНІЙ ВИЩІЙ ШКОЛІ**

УДК 378.011.3-051:159.9]:5

Білик В. Г.

**МІСЦЕ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ ПІДГОТОВКИ
У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ
У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

У статті обґрунтовується необхідність модернізації підготовки фахівців в галузі психології та удосконалення існуючої моделі формування професійної спрямованості майбутніх психологів у вищих навчальних закладах. Автор акцентує увагу, на формуванні професійної спрямованості майбутніх психологів, в період навчання у вищих навчальних закладах та недостатній дослідженості стану природничо-наукової підготовки у формуванні професійної спрямованості майбутніх психологів і, зазначає, що саме природничо-наукові дисципліни мають необхідний потенціал для її удосконалення.

Ключові слова: формування професійної спрямованості, майбутні психологи, природничо-наукова підготовка.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні соціально-економічні та політичні перетворення в Україні визначають необхідність модернізації підготовки фахівців в галузі психології. У професійній підготовці майбутніх психологів у вищих навчальних закладах особлива увага акцентується на компетентності, професійній свідомості, професійній майстерності та формуванні особистісних якостей.

Підготовка майбутніх психологів, як зазначають Н. В. Чепелева і Н. І. Пов'якель, повинна включати світоглядний, професійний та особистісний рівні, спрямовані як на формування професійної свідомості, психологічної культури та професійно значущих особистісних якостей, так і на оволодіння відповідною системою знань, технологією практичної діяльності майбутнього психолога [9, с. 35–41].

Визначені аспекти окреслюють **мету дослідження**, яка полягає в аналізі стану природничо-наукової підготовки у формуванні професійної спрямованості майбутніх психологів у вищих навчальних закладах.

Завдання дослідження: 1. Дослідити місце природничо-наукової підготовки у формуванні професійної спрямованості майбутніх психологів у вищих навчальних закладах.

2. Визначити зміст природничо-наукових дисциплін для підготовки майбутніх психологів у вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства особливої значущості набувають природничо-наукові знання, особливо знання про безпеку життєдіяльності, екологію людини, оскільки дія людей на природу здійснюється у планетарному масштабі. Сьогоднішньому майбутньому психологу належить здійснення просвітницької, розвивальної, консультативної, діагностичної та корекційної роботи серед людей нового покоління, людей XXI століття.

В умовах реалізації реформи у галузі вищої педагогічної освіти в Україні передбачається оновлення змісту і напрямів освітньої практики, пошук і вдосконалення форм, засобів підготовки

© Білик В. Г., 2017

висококультурних, компетентних психологів, що мають здатність творчо використовувати професійно-освітні інновації у контексті сучасних тенденцій, спрямовувати власні зусилля на саморозвиток і самовдосконалення. Саме тому особливу актуальність набуває проблема вдосконалення професійної підготовки майбутніх психологів, становлення яких, як вважають О. В. Матвієнко та О. М. Затворнюк, залежить від: формування професійних якостей майбутніх психологів; оволодіння систематизованими знаннями, вміннями та навичками, необхідними для професійної діяльності; формування готовності до професійної діяльності; опанування різними формами професійного самовдосконалення [7, с. 215–220].

Інтерпретація поняття "спрямованість особистості" залежить від підходу наукової школи, якої дотримуються автори. Існує значна кількість робіт, в яких спрямованість особистості розглядається: як мотиви, що визначають людську діяльність, детерміновану її цілями і завданнями (В. Г. Асєєв, Л. І. Божович, С. Л. Рубінштейн); як системоутворювальна властивість особистості, що обумовлює її психологічний склад, в якому виражаються цілі особистості, її мотиви, суб'єктивне ставлення до різних сторін дійсності (Б. Ф. Ломов); як значуща характеристика психології особистості, що виявляє себе в схильностях особистості до певної діяльності (Б. М. Теплов); один з компонентів структури особистості, що включає декілька пов'язаних ієрархією форм: переконання, бажання, інтерес, схильності, світогляд, ідеали (К. К. Платонов); як стержнева психологічна особливість особистості, що структурує всі інші властивості і прояви, що детермінує їх зміст, систему відносин людини зі світом (Ю. М. Забродін, Б. А. Сосновський) [4, с. 39–41].

У наукових дослідженнях С. Х. Асадулліна, Г. М. Коджаспирова, Г. Б. Корсак, Т. Б. Михайлова та ін. професійна спрямованість розглядається як один з видів спрямованості особистості, сутність якої розкривається через специфічний зміст певної діяльності.

А. Р. Мусалаєвою професійна спрямованість визначається як установка на розвиток особистості відповідно до вимог діяльності, що супроводжує все свідоме життя суб'єкта праці. Її можна охарактеризувати як фіксований на певному віковому етапі рівень професіоналізації [8].

А. О. Деркач, В. Г. Зазикін, А. О. Реан досліджують професійну спрямованість як соціально обумовлену підструктуру особистості, пов'язану з прогресивним розвитком людини як суб'єкта професійної діяльності.

Ю. О. Афонькіна пропонує таке визначення професійної спрямованості: "це система стійких властивостей людини як справжнього або майбутнього суб'єкта праці, які визначають його психологічний склад, забезпечують його активність по конструюванню власної (потенційної або актуальної) професійної діяльності, яка виступає рушійною силою професійного самовизначення" [2, с. 19].

Науковці Л. М. Мітіна, І. Н. Альошина, Л. І. Мельникова, Е. М. Нікіреєв, Н. Ю. Ткачова, І. В. Фастовець та ін. розглядають професійну спрямованість як систему мотивів й інтересів, які орієнтують діяльність особистості та опосередковують її індивідуально-психологічні особливості як суб'єкта діяльності.

Професійна спрямованість майбутнього психолога, стверджує І. П. Краснощеченко, проявляється: професійними інтересами, прагненнями (пізнати і зрозуміти себе, зрозуміти інших, допомагати собі, допомагати і бути корисним для інших, використовувати знання психології в особистих інтересах і т. д.), ідеалами, цінностями і ціннісними орієнтаціями (усвідомлення цінності людини на всіх стадіях її життєдіяльності, визнання особистості, поваги права на розвиток сутнісних сил, здібностей, обдарувань), усвідомленням соціальної значимості і гуманістичної сутності професії психолога і т. д., прагненням до досягнення професійної позиції і реалізації професійної місії (установки, очікування і готовність до професійного розвитку) [6, с. 19].

В. С. Біблер професійне становлення майбутнього психолога розглядає як складну систему, що об'єднує когнітивно-інтелектуальний, комунікативний та особистісний компоненти, які знаходяться у взаємозв'язку з буттям особистості на даному життєвому відрізку, який охоплює навчання у вищому навчальному закладі й передбачає "перехід від доміанти розуму, що пізнає, до доміанти розуму діалогічного" [3].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дав можливість встановити, що до розуміння сутності професійної спрямованості особистості існують кілька підходів: 1) інтерес і схильність до професійної діяльності, прихильниками такого підходу виступають науковці М. І. Дьяченко, Л. А. Кандилович, С. П. Крягжде, А. К. Маркова, Г. Н. Хромова та ін.; 2) позитивне емоційно-ціннісне ставлення до професії психолога, такий підхід підтримують С. А. Зимичева, Н. В. Кузьміна, Я. Л. Коломинський, Т. П. Маралова, Г. А. Томілова та ін.; 3) професійно-значуща якість особистості або компонент професійних здібностей (Ф. Н. Гоноволін, В. А. Крутецький, О. М. Леонтьєв, В. П. Симонов, В. А. Сластьонін та ін.); 4) система мотивів вибору професії психолога, бачення такого підходу знайшло своє відображення в дослідженнях І. Н. Алешіної, Л. І. Мельникової, Л. М. Мітіної, Е. М. Нікіреєва, Н. Ю. Ткачова, І. В. Фастовець та ін. [4, с. 39–41].

Розгляд етапів і умов розвитку професійної спрямованості особистості показав, що період навчання у вищих навчальних закладах є основним етапом для її становлення, саме у студентському віці професійна спрямованість стає центральним особистісними новоутворенням. Взаємодія особистості і професійного середовища є обов'язковою умовою професіоналізації, що призводить до появи в структурі особистості нової підструктури, якою є професійна спрямованість особистості [4, с. 39–41].

К. О. Андрєєва вказує, що найбільш важливим моментом в появі і збереженні професійної спрямованості особистості являється третій рік навчання у вищих навчальних закладах [1, с. 8].

У науковій літературі основні підходи до дослідження шляхів і засобів формування професійної спрямованості майбутніх психологів на етапі навчання у вищих навчальних закладах представлено двома напрямками: 1) дослідження, спрямовані на вивчення і розробку шляхів, засобів і технологій формування професійної спрямованості особистості (С. А. Зимичева, Г. А. Томілова та ін.); 2) дослідження, присвячені визначенню різних передумов, які сприяють розвитку професійної спрямованості особистості (Т. П. Маралова, П. А. Шавір та ін.) [4, с. 39–41].

Специфіка діяльності майбутнього психолога, вимагає від майбутніх фахівців не тільки володіння професійними знаннями, а розуміння того, що без здатності аналізувати, прогнозувати й оцінювати наслідки своєї професійної діяльності неможливе здійснення просвітницької, розвивальної, консультативної, діагностичної та корекційної роботи, якої очікують від психолога.

На нашу думку, саме природничо-наукові дисципліни мають необхідний потенціал для розвитку у майбутніх психологів абстрактного мислення, творчої уяви, винахідливості, самостійності, вольової організації, відповідальності, дисциплінованості, неупередженості, пізнавальних здібностей, розширення інтелектуальних можливостей, просторового уявлення, творчої активності.

Для підтвердження нашого твердження звернемося до наукових досліджень Н. М. Зверєвої, яка виокремлює ознаки й властивості природничо-наукового мислення: 1) уміння спостерігати, аналізувати й пояснювати дані спостережень, відокремлювати істотні факти від несуттєвих; 2) уміння проводити експеримент, пояснювати й оформляти результати; 3) усвідомлення етапів циклу пізнання: дослідні факти – гіпотеза – експеримент – висновки й уміння здійснювати пошук на кожному етапі циклу; 4) розуміння структури теоретичних знань: побудова на основі дослідних даних теоретичної моделі, знаходження зв'язку між якісною й кількісною сторонами явищ, одержання висновків і наслідків, установлення меж застосованості; 5) уміння виділяти головне в складних явищах, відволікаючись від частки, аналізувати й узагальнювати матеріал; 6) оволодіння деякими загальними ідеями й принципами природничо-наукових знань; 7) усвідомлення методів наукового пізнання в природознавстві, їхнього співвідношення; 8) інтерес до того, як відбувається процес пізнання; 9) уміння розглядати явища й процеси у взаємозв'язку, розкривати сутність предметів і явищ, розглядати явища в протиріччях, що обумовлюють розвиток; 10) здатність розглядати об'єкт у розвитку, до усвідомлення протиріч, установлення причинно-наслідкових зв'язків; 11) творча активність, здатність до інтуїтивного пророкування і застосування знань у нових ситуаціях [5, с. 80–81].

Л. Пуханова, Л. Нічуговська, О. Фастовець, С. Свиридова, зауважують, що якість природничо-наукової підготовки фахівців сьогодні не відповідає запитам сучасного ринку праці.

С. Є. Старостіна, Б. В. Гнеденко, С. О. Касярум вказують на причини у невідповідності природничо-наукової підготовки запитам сьогодення: 1) збільшення дистанції між досягненнями у розвитку природничих наук і рівнем природничо-наукової підготовки; 2) втрата традицій природничо-наукової освіти; 3) падіння престижу природничо-наукової освіти; 4) відсутність позитивної мотивації у студентів до вивчення фундаментальних природничо-наукових дисциплін; 5) недостатній рівень професійної спрямованості при вивченні природничо-наукових дисциплін; 6) відсутність у змісті природничо-наукових дисциплін задач прикладного характеру; 7) нерозробленість професійно спрямованих методик і рекомендацій з викладання природничо-наукових дисциплін; 8) відсутності міжпредметних зв'язків з основною спеціальністю студента.

Здійснений аналіз наукових досліджень засвідчує, що проблема природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у вищих навчальних закладах має недостатній рівень професійної спрямованості і досі не стала предметом системного вивчення.

Висновки. Основним етапом професійної спрямованості майбутніх психологів є період навчання у вищих навчальних закладах.

Специфіка діяльності майбутнього психолога вимагає не тільки володіння професійними знаннями, а й розуміння того, що без здатності аналізувати, прогнозувати й оцінювати наслідки своєї професійної діяльності неможливе здійснення просвітницької, розвивальної, консультативної, діагностичної та корекційної роботи.

Стан природничо-наукової підготовки у формуванні професійної спрямованості майбутніх психологів у вищих навчальних закладах не став предметом системного вивчення.

Природничо-наукові дисципліни мають необхідний потенціал для формування майбутніх психологів не лише як фахівців-психологів у вузькому розумінні, а й як усебічно розвинених, освічених, культурно багатих фахівців і тому повинні займати чільне місце у формуванні професійної спрямованості майбутніх психологів у вищих навчальних закладах.

Перспективи подальших досліджень. Пошук шляхів удосконалення природничо-наукової підготовки у формуванні професійної спрямованості майбутніх психологів у вищих навчальних закладах.

Використані джерела

1. Андреева Е. А. Особенности развития профессионально-педагогической направленности личности будущих учителей начальных классов на этапе учебно-профессиональной подготовки : автореф. на соискание учен. степ. канд. психолог. наук : спец. 19.00.07 "Педагогическая психология" / Е. А. Андреева. – М., 2012. – 20 с.
2. Афонькина Ю. А. Становление профессиональной направленности в развитии человека / Ю. А. Афонькина. – Мурманск : Мурманский государственный педагогический университет, 2001. – 280 с.
3. Библер В. С. От наукоучения – к логике культуры: Два философских введения в двадцать первый век / В. С. Библер. – М. : Изд. полит. литературы, 1991. – 413 с.
4. Білик В. Г. Формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів початкової школи щодо впровадження сучасних здоров'яформувальних технологій / В. Г. Білик // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. "Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / Фізична культура і спорт" [збірник наукових праць] / За ред. Г. М. Арзютова. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – Випуск 3 К2 (57) 15. – С. 39–41.
5. Зверева Н. М. Формирование естественнонаучного мышления школьников в процессе обучения физике : дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Н. М. Зверева. – Горький, 1989. – 435 с.
6. Краснощеченко И. П. Акмеологическая концепция становления и развития профессиональной субъектности будущих психологов : автореф. дис. ... доктора психологических наук : спец. 19.00.13 "Психологические науки" / И. П. Краснощеченко. – Москва, 2012. – 44 с.
7. Матвієнко О. В. Професійна підготовка майбутніх психологів як психолого-педагогічна проблема [Електронний ресурс] / О. В. Матвієнко, О. М. Затворнюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. – 2014. – Вип. 1(1). – С. 215–220. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2014_1\(1\)_41](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2014_1(1)_41).
8. Мусалаева А. Р. Особенности формирования профессиональной направленности психологов в период вузовского обучения : автореф. дисс. ... канд. психол. наук (19.00.07) / А. Р. Мусалаева. Ставрополь, 2004. – 25 с.
9. Чепелєва Н. В. Теоретичне обґрунтування моделі особистості практичного психолога / Н. В. Чепелєва, Н. І. Пов'якель // Психологія : Збірник наукових праць – Вип. 3. – К. : НПУ ім. Драгоманова, 1998. – С. 35–41.

Bilyk V. G.

PLACE OF NATURAL SCIENCE PREPARATION IN FORMATION OF PROFESSIONAL ORIENTATION OF FUTURE PSYCHOLOGISTS IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

It is revealed in the article that at modern stage of human development, social practice needs plenty of qualified psychologists.

The article deals with that nowadays requires from a psychologist specialist not only professional knowledge, but also the ability to understand current complex political, economic and social issues, insight that without the ability to analyze, predict and evaluate the impact of their professional activities there can not be activated the educational, developing, consultative, diagnostic and remedial forms of work which are expected from a psychologist.

The author notes in the article that this requires the necessity to improve professional preparation of future psychologists in order not only to prepare them as professional psychologists, but also as a developed, educated, culturally rich professionals.

The main stage of the professional orientation of future psychologists, the author notes, is a period of study at higher educational institutions.

It is characterized in the article the place of natural science education in formation of professional self-determination and vocational guidance among future psychologists in higher educational institutions.

The state of natural science preparation in formation of professional orientation, self-determination and vocational guidance of future professional psychologists in universities did not become the subject of systematic studies.

The author argues that natural science disciplines contribute to the development of abstract thinking, imagination, creativity, independence, strong-willed organization, responsibility, discipline, impartiality, cognitive abilities of future psychologist, expanding their intellectual capabilities, spatial representation, creative activity, the author notes that natural science disciplines have the necessary potential to improve formation of professional orientation of future psychologists in higher educational institutions.

Key words: *formation of professional orientation, future psychologists, natural science preparation.*

Стаття надійшла до редакції 10.02.2017 р.